

НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГО-СПРЯМОВАНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ДУДАР Т.Г. доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України, залужений діяч науки і техніки України, Тернопільський національний економічний університет

Соціально-економічні трансформації аграрного сектора України впродовж двох десятиріч супроводжуються докорінною перебудовою інституціональної структури економіки, формуванням нових господарських структур ринкового типу. Водночас світова криза продовольства, зумовлена збільшенням населення планети і ростом обсягів виробництва біопалива, а також незабезпечений внутрішній попит на продукти харчування в Україні обумовили перехід вітчизняного аграрного сектора до принципово нових підходів в організації сільськогосподарського виробництва, які тісно пов'язані з процесами капіталізації.

Скориставшись цією ситуацією новоутворені вертикально-інтегровані структури – аграрні холдинги, шляхом акумулювання значних земельних та інвестиційних ресурсів, динамічно нарощують обсяги виробництва сільськогосподарської продукції для задоволення попиту внутрішнього і зовнішнього агропродовольчих ринків.

За попередніми оцінками в Україні функціонує понад 60 великих агрохолдингів, більшість з яких не виділені в окремий бізнес. За підрахунками експертів на даний період вони контролюють понад 6 млн. га, або 24% ріллі та є найбільшими виробниками зернових і технічних культур. Головним чином вони використовують інноваційні технології і вирощують конкурентоспроможну продукцію [1].

Концентрація та інтеграція агробізнесу, в результаті функціонування агрохолдингів, з використанням ефективного менеджменту дозволяють

впроваджувати у виробництво наукові розробки в значно ширшій мірі, ніж це може бути здійснено в дрібних та середніх агропідприємствах.

Проте, серйозне занепокоєння викликають земельні відносини, які складаються при оренді земель гігантами індустрії, великими корпоративними об'єднаннями, агрохолдингами, різними компаніями та організаціями. Ці вертикально-інтегровані структури орендують земельні частки (паї) у селян і концентрують їх на великих земельних площах для вирощування в основному високорентабельних сільськогосподарських культур.

Поряд з позитивними сторонами, які проявляються завдяки вкладеним інвестиціям з боку їх засновників, в оренді земель, часто запущених, необроблюваних є ряд недоліків у формуванні методичних підходів в оренді цих земель. По-перше, у гонитві за прибутками вони ведуть виснажливе землеробство, тому що орієнтація у використанні земель здійснюється переважно на інтенсивні методи вирощування високорентабельних сільськогосподарських культур при порушенні вимог сівозмін і раціональної структури посівів. По-друге, великі господарські формування майже не проявляють інтересу до тваринницької галузі. По-третє, великі компанії-орендарі здебільшого не дотримуються вимог раціонального та еколого-безпечного господарювання на орендованих землях, не організовують переробки сільськогосподарської продукції на місцях, а також не проявляють належної турботи про збереження та підвищення родючості ґрунтів і поліпшення агрокультури, залишаючи поза власними інтересами вирішення соціальних питань розвитку сільських поселень в яких проживають орендодавці.

Вважаємо, що розвиток агрохолдингів в Україні слід сприймати як об'єктивну реальність у прояві підприємницького ефекту в умовах розвитку ринкових відносин, проте їхню діяльність слід спрямовувати в русло державної аграрної стратегії. Це означає, що державна аграрна політика по відношенню до агрохолдингів повинна формуватись, перш за все, в напрямі забезпечення

екологічно зрівноваженого розвитку сільського господарства і особливо сільських територій.

Адже, незважаючи на затяжну економічну кризу в країні, національна стратегія сталого розвитку аграрної сфери навіть у короткотерміновому періоді не може ігнорувати розв'язання екологічних проблем в тій чи іншій мірі. В довготерміновій перспективі взагалі неможливо підтримувати стабільне економічне зростання, не приділяючи належної уваги розв'язанню екологічних проблем.

Поряд з тим, національні інтереси України та сучасні виклики глобальних змін у світовій економіці зумовлюють не тільки гарантування продовольчої безпеки, але й вирішення проблем забезпечення якості і безпечності сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Встановлено, що надмірна комерціалізація аграрного сектора у реформаційний і пореформений періоди за відсутності дійового контролю і регулюючого впливу з боку держави за якістю сільськогосподарської продукції і безпечністю продуктів харчування для населення призводить до постійного їх зниження. Першопричиною зниження якості сільськогосподарської продукції та продовольства за різними параметрами є недотримання строків виконання агротехнічних прийомів, що призводить до погіршення фітосанітарного стану посівів, недостатнє внесення основних елементів живлення рослин та низька якість насінневого матеріалу. Крім того, в промислових регіонах України значний вплив на забруднення сільськогосподарської продукції справляють мікротоксини, рівень яких перевищує гранично допустимі норми.

Особливе занепокоєння викликають імпортні харчові продукти і м'ясна сировина, які надходять на внутрішній ринок у великій кількості легальними і нелегальними каналами товаропросування, не завжди відповідаючи стандартам якості. Зокрема, за період з 2004 по 2009 рр. імпорт м'яса в Україну зріс на 17,2%. Економічно не обґрунтовані обсяги імпорту м'ясної продукції створюють серйозну конкуренцію для вітчизняних товаровиробників, що веде до згортання виробництва тваринницької продукції.

У цьому контексті перспективними напрямками конструктивної взаємодії держави та агробізнесу можуть бути: опрацювання стандартів щодо регулювання екологобезпечного виробництва та маркування екологічно чистих продуктів; розроблення форм типових контрактів та правил торгівлі, які б влаштовували багатьох учасників органічного агроринку; антимонопольне регулювання і контроль якості сільськогосподарської продукції та продуктів харчування; поширення ринкової інформації про органічну продукцію; проведення або фінансування прикладних досліджень, спрямованих на розвиток еколого-спрямованого агровиробництва та ринків екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

Для сільського господарства України концепція зрівноваженого еколого-безпечного розвитку є необхідністю, єдиною можливою філософією функціонування й подальшого розвитку. Адже, сільське господарство має багатий соціально-економічний інноваційний потенціал для сталого розвитку, зокрема і еколого-спрямованого агровиробництва. Ми повністю погоджуємося з О. Поповою, яка зазначає, що "... за умови належної системи державного впливу на цей розвиток, підвищення агроекологічного іміджу галузь здатна сприяти національному піднесенню, і це має стати соціально-економічною складовою національної ідеї" [2, с. 53].

У процесі здійснення ринкових трансформацій в Україні загальнонаціональний механізм господарювання реалізовував однокритеріальний орієнтир – економічний, в окремих підходах двокритеріальний – соціально-економічний. Нині у контексті формування життєвобезпечного еколого-спрямованого агровиробництва йдеться про інтегрований трикритеріальний орієнтир – соціально-еколого-економічний. Тобто, механізм формування і розвитку еколого-спрямованого агровиробництва має забезпечувати реалізацію і досягнення триєдиного завдання: виробництво екологічно чистої, безпечної для здоров'я людей сільськогосподарської продукції; ефективність і соціальну справедливість; збереження земельних угідь і охорону навколишнього природного середовища.

Таким чином, аграрний сектор економіки України має нагальну потребу у формуванні загальнонаціонального механізму еколого-спрямованого виробництва, який би забезпечував чітке еколого-соціальне спрямування щодо його подальшого розвитку.

Література

1. Газета «Коммерсантъ Україна», №227 (812), 15.12.2008 «Кому належить Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ua/doc-rss/1094560>
2. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери: політика і механізми / О.Л. Попова; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – К.: 2009. – 352 с.